

Спеціалізованій вченій раді Д 35.051.01
у Львівському національному університеті ім. Івана Франка

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Коваленка Віктора Миколайовича
«Фінансова система України: концептуальні основи та стратегія
розвитку»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора економічних
наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Актуальність теми дослідження

Проголошення України соціально-орієнтованою державою обумовило необхідність забезпечення добробуту суспільства та підвищення якості життя громадян. Реалізація людино центричного підходу як принципу та пріоритету державного управління актуалізує потребу у вирішенні проблеми фінансової стабільності та формування на цій основі конкурентоспроможної інноваційно орієнтованої економіки, враховуючи сучасні тенденції та іноземний досвід у цьому контексті.

Стан фінансової системи в Україні характеризується дефіцитом фінансових ресурсів та суперечністю фінансових відносин в усіх сферах та галузях людської діяльності, несефективною державною політикою, низьким рівнем узгодженості її ключових цілей, прорахунками у процесі практичної реалізації конкретних заходів. Це зумовлює погіршення макропоказників за відсутності належного теоретичного підґрунтя та чітких стратегічних орієнтирів розвитку в цілому. Зважаючи на це, особливе значення має розбудова ефективної, інтегрованої у глобальний простір фінансової системи як запоруки побудови інноваційної моделі соціально-економічного поступу України.

Враховуючи зазначене, можна стверджувати, що дисертаційна робота В.М. Коваленка виконана на актуальну тему, дослідження якої є своєчасним та обґрунтовує нові підходи до формування теоретико-методологічних засад.

Загальна канцелярія
Львівський національний університет імені Івана Франка
Вхідний № 782
11. 09 2020

виявлення проблем та висвітлення особливостей сучасного стану фінансової системи України та її структури, розроблення науково-практичних рекомендацій щодо стратегії розвитку в умовах стрімкого поширення глобалізаційних процесів у світовій економіці, є важливим напрямом сучасних наукових пошуків та має суттєве теоретико-методологічне та науково-прикладне значення.

Своєчасність проведення досліджень за обраною темою також підтверджує факт того, що дисертація виконувалася згідно з планами науково-дослідних робіт Львівського національного університету імені Івана Франка «Фінансові стратегії розвитку економіки України» (державний реєстраційний номер 0112U004029) та «Формування фінансового потенціалу національної економіки» (державний реєстраційний номер 0116U001677), у межах яких проведено дослідження теоретико-методологічних основ та визначено стратегічні напрями розвитку фінансової системи з метою підвищення ефективності формування і використання фінансових ресурсів економіки України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їх достовірність

Ознайомлення з дисертаційною роботою В.М. Коваленка дає змогу зробити висновок, що сформульовані автором наукові положення, а також отримані у результаті дослідження висновки і пропозиції є належним чином обґрунтованими та достовірними, оскільки:

– одержані наукові результати та здійснені теоретичні узагальнення ґрунтуються на вивченні та критичному осмисленні праць провідних вітчизняних та зарубіжних учених з проблем, що стосуються теми дисертації. Коректність посилань на літературні джерела дозволяє відокремити власні наукові здобутки автора від наукових напрацювань інших фахівців;

– інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти з питань регулювання різних фінансових відносин у межах

фінансової системи, звітні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, інформаційно-аналітичних видань, наукові розробки і звіти науково-дослідних центрів;

– методологічна основа дослідження базується на фундаментальних положеннях фінансової науки. Зроблені висновки та рекомендації логічні і є результатом всебічного та об'єктивного аналізу досліджуваних явищ, здійсненого за допомогою сучасного наукового інструментарію;

– для вирішення поставлених в дисертації завдань було вдало застосовано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: категорійний апарат діалектичного методу – з метою упорядкування визначень фінансів та фінансової системи за їх сутністю і явищем, змістом і формою; історичний, логічний, абстрагування, узагальнення, групування та систематизації – під час з'ясування економічної природи фінансових ресурсів як матеріальної основи та предмета дослідження фінансової системи; методи аналізу і синтезу – в обґрунтуванні вартості товарів (послуг), активів, майна та валового випуску в цілому; індукція та дедукція – при розробці понятійно-категорійного апарату, побудові моделі фінансової системи, формуванні висновків у результаті аналізу та оцінки стану фінансової системи;

– результати дослідження пройшли апробацію та були схвалені на 19 науково-практичних конференціях;

– основні наукові положення, висновки та результати проведених досліджень опубліковано в наукових фахових, міжнародних та інших виданнях;

– результати дисертації були впроваджені у практику та навчальний процес.

В цілому зміст дисертації свідчить про вміння автора працювати з науковою літературою, статистичною інформацією, нормативно-правовими документами, аналітичними матеріалами, а використання оптимальної методологічної бази для формування висновків і пропозицій та аналіз значного обсягу статистичних матеріалів і наукових публікацій, присвячених проблемам

формування фінансової системи України, обумовлюють високий рівень обґрунтованості наукових положень дисертації.

Ознайомлення з основними положеннями роботи дає змогу зробити висновок про те, що здобувачеві в процесі дослідження вдалося досягти мети та розв'язати усі поставлені завдання. За своєю структурою дисертація відповідає темі й поставленій меті та засвідчує завершеність дослідження. За змістовим наповненням робота має логічну побудову та завершений характер. Автором дотримана класична структура докторської дисертації: вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел та додатки. Робота є цілісною, окремі підрозділи логічно взаємопов'язані між собою, що забезпечує комплексний підхід до досягнення мети дослідження.

Аналіз змісту дисертації, опублікованих праць та автореферату підтверджує достатній рівень обґрунтованості наукових положень, що містяться у дисертації і виносяться на захист. Обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у роботі, їх достовірність та новизна підтверджуються розробками науково-практичного характеру. Висновки дисертації є логічно обґрунтованим підсумком виконаної роботи, в яких повною мірою знайшли своє відображення основні положення проведеного дослідження та можливі результати їх впровадження.

Таким чином, аналіз рукопису дисертації В.М. Коваленка дає змогу зробити висновок, що сформульовані у ній наукові положення і рекомендації є достовірними та обґрунтованими.

**Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій,
сформульованих у дисертації**

У дисертації сформульовано сукупність теоретико-методологічних положень, висновків і рекомендацій, що характеризуються науковою новизною та підтверджують особистий внесок автора у розвиток теорії, методології та практики формування фінансової системи України в умовах глобалізації.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та авторефератом здобувача, його науковими працями, дає змогу визначити положення, які містять наукову новизну.

Зокрема, доцільно виокремити наступні теоретичні та практичні результати, що характеризуються науковою новизною і становлять особистий здобуток автора:

- уперше розроблено нові науково-методологічні підходи щодо групування економічних ресурсів за окремими етапами економічного процесу, що дало змогу виділити у їх переліку фінансову складову, яка має місце на усіх етапах руху вартості товарів, послуг та валового випуску (суспільного продукту) в цілому. Це значно поглиблює розуміння соціально-економічної природи фінансів, розширює горизонти пізнавальної діяльності та кордони можливостей фінансової практики до їх природніх меж, які в умовах поглиблення ринкових відносин охоплюють усе ширше коло суб'єктів економіки та включають у господарський обіг зростаючий перелік економічних ресурсів, і по мірі розвитку національної фінансової системи отримують значно кращі перспективи входження економіки України у глобальний економічний простір (п. 1.2 дисертації);

- запропоновано при формуванні понятійно-категорійного апарату фінансової науки застосовувати широке та вузьке розуміння фінансових ресурсів як предмета дослідження фінансової системи. Зокрема, фінансові ресурси, у їх широкому розумінні – це у вартісному вираженні економічні ресурси (у тому числі гроші та інші фінансові інструменти), що у процесі їх суспільного використання підлягають розподілу. У вузькому розумінні фінансові ресурси – це у вартісному вираженні гроші та інші фінансові інструменти, що у процесі економічного обігу підлягають розподілу. Вони представляють оперативну (активну та найбільш ліквідну) частину фінансових ресурсів населення, суб'єктів господарювання та держави (п. 1.1, 1.2 дисертації);

- сформульовано методологічні засади систематизації функцій грошей за

їх місцем та роллю в економіці й фінансах, що дало можливість з'ясувати їх відношення до економічних ресурсів загалом та фінансових зокрема. У переліку функцій виділено операційні (основні та допоміжні), що забезпечують рух економічних ресурсів за окремими етапами економічного процесу, а також вартісні (оціночні) функції, що супроводжують економічний рух товарів і послуг упродовж їх життєвого циклу (п. 2.2 дисертації);

- визначено вартість товарів і послуг як узагальнену на кожному з етапів економічного процесу та рівнях управління економікою, суспільну оцінку економічних ресурсів. Таке тлумачення вартості витікає з її економічної суті, форм та видів прояву. Воно вказує на суспільний та індивідуальний, міновий та споживчий характер вартості, що відповідає її об'єктивній та суб'єктивній природі одночасно. На оціночний (індивідуальний та суспільний загалом) характер вартості товарів (послуг) вказує те, що не тільки економічні умови (витрати виробництва, дефіцит чи надлишок товарів, їх якість тощо) впливають на їх вартість, але і умови їх реалізації та споживання. Вона відображає прогностні та фактичні, номінальні та реальні обсяги виробничих, товарних, фінансових та споживчих ресурсів економіки в цілому та її окремих складових (п. 2.2, 2.3 дисертації);

- удосконалено теоретичні підходи до визначення функцій фінансової системи, які є зовнішнім проявом її внутрішньої сутності. Функції фінансової системи є результатом трансформації у процесі управління фінансовими ресурсами розподільчої та контрольної функцій фінансів. До функцій фінансової системи віднесено функції фінансового забезпечення, фінансового регулювання, фінансового стимулювання та фінансового контролю, що на практиці сприятиме удосконаленню організації управління економікою та фінансовою сферою (п. 1.1 дисертації);

- сформульовано методичні підходи до оцінки вартості економічних ресурсів (майна, активів, товарів та послуг, а також валового випуску загалом) на основі корекції (уточнення) уречевленої і доданої вартості товару чи послуги

на коефіцієнт ринкової кон'юнктури, що відображає співвідношення між пропозицією та попитом (п. 2.3 дисертації);

- уточнено структуру інституційної моделі фінансової системи в частині виділення окремої підсистеми під назвою «Фінанси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД)», уточнення у її складі місця і ролі сектора «Інший світ», що відображає доходи і витрати та фінансові результати зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів національної економіки (п. 1.3, 2.3 дисертації);

- одержали подальший розвиток визначення фінансових ресурсів економіки з метою загального упорядкування за окремими підсистемами фінансової системи: а) фінансові ресурси суб'єктів господарювання – це у вартісному вираженні нефінансові та фінансові активи (необоротні та оборотні засоби, у тому числі гроші та їх еквіваленти), а також інші активи, що у процесі фінансово-господарської діяльності підлягають розподілу; б) фінансові ресурси держави – це у вартісному вираженні економічні ресурси, що знаходяться у розпорядженні центральних і місцевих органів влади, у тому числі централізовані і децентралізовані фонди грошових засобів, що у процесі їх суспільного використання підлягають розподілу; в) фінансові ресурси населення – це у вартісному вираженні рухоме й нерухоме майно, основні й оборотні засоби, та кошти фізичних осіб, що у процесі їх економічної діяльності стають предметом суспільного розподілу; г) фінансові ресурси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності – це у вартісному вираженні економічні ресурси суб'єктів господарювання, держави та населення, що у процесі зовнішньоекономічних відносин стають предметом розподілу (п. 3.2 – 3.5 дисертації).

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Наукова цінність результатів дослідження полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні та розробленні практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення фінансової системи в Україні.

Сформульовані у дисертації висновки і рекомендації є науково обґрунтованими, базуються на використанні концептуальних положень теорії фінансів, вихідних постулатах економічної науки, теоретичних висновках і прикладних напрацюваннях вітчизняних і зарубіжних учених із досліджуваних проблем.

Дисертант є виконавцем науково-дослідних робіт Львівського національного університету імені Івана Франка. Водночас науково-методичні положення та результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 1592 – Н від 11.04.2018 р.; Національного університету «Львівська політехніка» (довідка № 67–01–1803 від 25.10.2018 р.); Львівського національного лісотехнічного університету України (довідка № 01–304 від 30.05.2018 р.); Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 15/17–2888 від 25.10.2018 р.).

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що висновки та пропозиції автора використовуються у практичній діяльності в діяльності фінансових органів, зокрема: Територіального управління Рахункової палати України по Львівській, Волинській, Рівненській, Тернопільській, Івано-Франківській та Закарпатській областях (довідка № 22/468 від 03.11.2015 р.); Департаменту фінансів Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 10–16/12–199/0/2–18 від 11.10.2018 р.).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях

Ознайомлення із змістом дисертаційного дослідження та опублікованими працями здобувача наукового ступеня дозволяє зробити висновок, що наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, знайшли своє відображення у публікаціях автора.

Так, основні положення дисертації, сформульовані висновки та пропозиції висвітлені в 74 наукових працях, з них: 1 одноосібна монографія та

2 монографії у співавторстві; 2 підручника та 4 навчальні посібники у співавторстві; 46 статей у наукових періодичних виданнях, у тому числі: 43 – у наукових фахових виданнях України (з них 3 – у наукометричних виданнях) та 3 – у зарубіжних; 19 праць – в інших наукових виданнях.

Усі опубліковані праці відображають зміст дисертаційної роботи, а кількість та обсяг друківаних праць дають автору право на публічний захист роботи.

Ідентичність змісту автореферату та основних положень дисертації

Автореферат дисертації та публікації автора повністю відображають основні наукові результати і висновки, що сформульовані в роботі. Автореферат за своїм змістом є ідентичним основним положенням та висновкам, що наведені в дисертації, відображає її структуру і логіку викладення матеріалу. Всі результати та висновки, винесені на захист, отримані автором самостійно. Матеріали кандидатської дисертації в роботі на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук не використовувались.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи подану до захисту дисертаційну роботу, доцільно звернути увагу на окремі положення, які мають дискусійний характер чи потребують додаткового уточнення та аргументації:

1. У дисертації простежуються окремі неточності у понятійно-термінологічному апараті, що використовується автором. Зокрема, обґрунтовано, що фінансові ресурси у їх широкому розумінні – це у вартісному вираженні економічні ресурси (у тому числі гроші та інші фінансові інструменти), що у процесі їх суспільного використання підлягають розподілу (с. 78-80, 82). Із пропонованого підходу випливає, що до фінансових ресурсів можна зачислити усі економічні ресурси, що, на наш погляд, навряд чи практично можливо. Водночас, як видно із наведеної дефініції, ключовою сутнісною характеристикою фінансових ресурсів є те, що вони підлягають

розподілу, проте не вважаємо, що це справді є обов'язковою умовою.

2. Предметом дослідження у дисертації визначено теоретико-методологічні засади та практичні аспекти формування і використання фінансових ресурсів на окремих етапах економічного процесу й рівнях управління фінансовою системою. Однак у роботі у межах різних її структурних частин, на наше переконання, недостатньо чітко простежується логіка та послідовність обґрунтування відповідних пропозицій автора власне у контексті різних етапів економічного процесу та з урахуванням ієрархії управління фінансовою системою в цілому.

3. Здобувач у третьому розділі дослідження стверджує про необхідність «збалансування економіки» на різних рівнях її управління як необхідну умову суспільної організації економічної діяльності (с. 234, 235). Однак, на наш погляд, науково коректніше досліджувати проблеми «збалансованого розвитку економіки», в тому числі на основі формування ефективної фінансової системи в країні.

4. У дисертації фінансова система ототожнюється з економічною системою суспільства, що є дискусійним. Дійсно, фінансова система має багато спільного з економічною системою, однак відрізняється від неї тим, що перша – охоплює тільки ті сфери й ланки, у яких функціонують фінансові відносини, пов'язані з формуванням і використанням централізованих й децентралізованих фондів грошових коштів, у той же час друга – включає значно ширший спектр економічних відносин, які за своїм обсягом охоплюють не тільки ланки фінансової системи, але й інші сфери, ланки, пов'язані з економічною діяльністю держави, господарюючих суб'єктів, домогосподарств, та міждержавних структур.

5. У роботі низка рисунків охоплює статистичні ряди з 1990 по 2017 рр., при цьому зі змісту дисертації не зрозуміло, чому наводиться конкретна статистика лише за окремі роки із вказаного періоду, як і немає належного обґрунтування, чому власне за ці, а не інші. Відповідна аргументація лише підсилила би рівень достовірності одержаних висновків на основі проведеного

автором аналізу.

6. На нашу думку, рівень обґрунтованості одержаних здобувачем результатів був би значно вищим за умови виявлення впливу окреслених у третьому та четвертому розділах проблем в організації управління економікою та фінансовою системою (п. 3.2; 3.3; 3.4; 4.2; 4.3), на динаміку макроекономічних показників із застосуванням ширшого економіко-математичного інструментарію, що дало б змогу додатково підтвердити зроблені у роботі висновки й сформульовані пропозиції.

7. У дисертації, враховуючи особливу актуальність теми дослідження та її специфіку, доречно було б також поставити завдання щодо узагальнення й систематизації зарубіжного досвіду управління процесами формування та використання ресурсів фінансової системи з визначенням відповідних пріоритетів його імплементації у вітчизняну практику, що сприяло б більш комплексному підходу до досягнення поставленої автором мети.

8. На наше переконання, формуючи мету, об'єкт та предмет дослідження та безпосередньо у процесі вирішення поставлених завдань доцільно було б обґрунтувати взаємозв'язок проблем формування ефективної фінансової системи та пріоритетів реалізації концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України, що інституційно визначено одним із пріоритетів державної політики упродовж 2018-2020 та наступних років.

Однак, наведені вище зауваження є свідченням складності і багатоаспектності обраної проблематики дослідження, не знижують її наукову і практичну цінність та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи В.М. Коваленка.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Коваленка Віктора Миколайовича «Фінансова система України: концептуальні основи та стратегія розвитку», є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке виконано на актуальну тему і містить представлені на прилюдний захист наукові положення, теоретико-

методологічні узагальнення, висновки і практичні рекомендації, що в сукупності, вирішують важливе наукове завдання – обґрунтування теоретико-методологічних засад, виявлення проблем та висвітлення сучасних особливостей формування фінансової системи України та її структури, формування науково-практичних рекомендацій щодо стратегії розвитку фінансової системи в умовах стрімкого поширення глобалізаційних процесів у світовій економіці, є важливим напрямом сучасних наукових пошуків та має суттєве теоретико-методологічне та науково-прикладне значення.

Загалом структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. Подана до захисту дисертація написана науковим стилем, матеріал викладений у логічній послідовності, висновки науково обґрунтовані та підтверджуються результатами досліджень. Зміст дисертації відповідає визначеній меті, поставлені наукові завдання вирішені повною мірою, відтак мету дослідження досягнуто.

Основні положення дисертації містять елементи наукової новизни, рівень яких визначено коректно. Автореферат відображає усі наукові положення, що захищаються. Наукові положення, висновки та рекомендації повністю обґрунтовані, аргументовані, містять наукову новизну та пройшли необхідну апробацію на науково-практичних конференціях, а також опубліковані у фахових наукових статтях. Тема та зміст дисертації відповідають паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що за змістом, актуальністю, оформленням, обсягом, новизною, глибиною вирішення наукових проблем, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів дисертаційна робота «Фінансова система України: концептуальні основи та стратегія розвитку» відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, зокрема п. п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами), а її автор – Коваленко Віктор Миколайович –

заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
професор кафедри фінансів імені С. І. Юрія
Тернопільського національного
економічного університету
Міністерства освіти і науки України

В. Г. Дем'янишин

